

Hannu Vainio

Salaperäinen
Sompiojärvi

Valokuvat Hannu Vainio, ellei kuvan yhteydessä toisin mainita.

Kansikuva: Tapion karhunkaatajaveljesten ja heidän sisarensa mökki Mutenian kummulla. Taustalla Lokan tekoallasta ja Nattastunturit.

Kartat: © Metsähallituksen ratkikarttapalvelusta www.metsa.fi,
Pohjakartta-aineisto © Maanmittauslaitos lupanro 722/MML/10

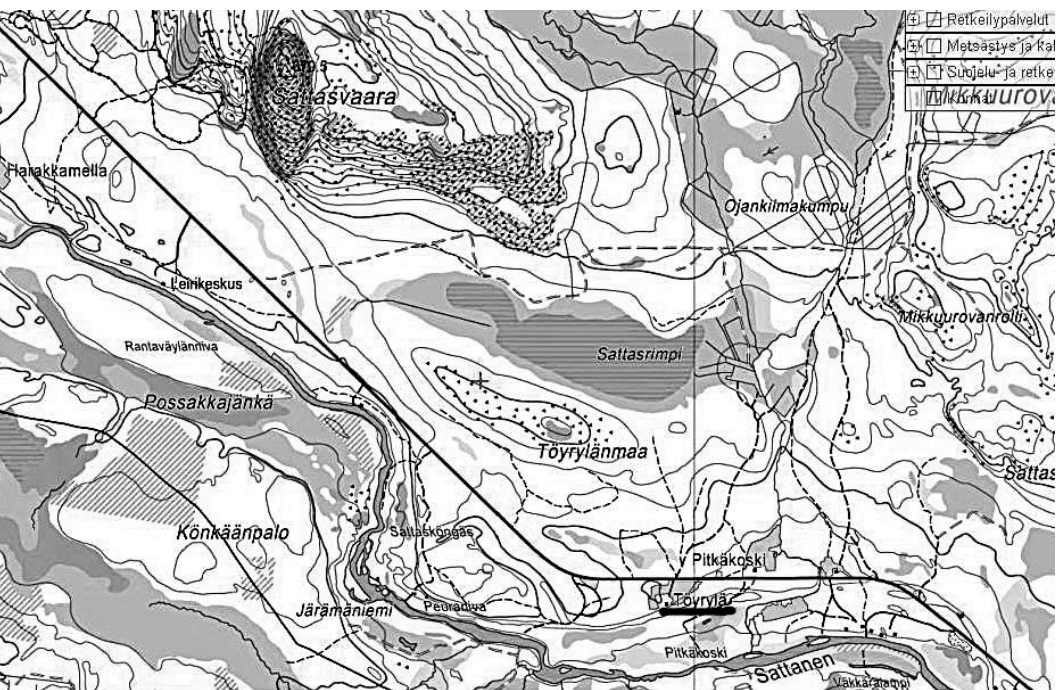
Salaperäinen Sompiojärvi
© Hannu Vainio

Ulkoasu: R. Penttinen
Kustantaja: Mediapinta, 2010

ISBN 978-952-235-242-2

Sisällys

Roiton karkotus.....	7
Metsätöitä ja savottaelämää 1950-luvulla.....	21
Koekalastuksen odottamaton tulos	45
Hirven ja metsämiehen törmäys.....	57
Kairakerhon vappu Kaarestunturilla	71
Olemattomat ahvenet, ahneet tammukat.....	81
Uskollisen pystykorvani viimeinen syksy	95
Kolme ihmeellistä hanhijahtia	109
Sompiojärvellä	129
Olimme jäädä Paatarin vangeiksi.....	147
Peledsiikoja ja hilloja Iissin perältä	159
Kukkosen Onnin ”Ernestit”	169
Yhdeksän ämpäriä hilloja hautakivien kera.....	181
Yläluiron retki ja Tammikämpän sodanaikainen arvoitus	195
Kopsusjoella.....	213
Viimeisen suomenpystykorvamme Pirin tarina	231

Kartta Töyrylä seudusta

Kemi Oy:n Sodankylän piiripäällikkö August Tuovinen ja vaimonsa lida 1949

Roiton karkotus

Millaista oli savottaelämä heti sotien jälkeen. Sen sain omakohtaisesti nähdä ja kokea Kemiyhtiön Sattasvaaran savotalla talvella 1947–1948 ja vielä samana keväänä uitossa. Siellä sattui monenlaista tavanomaisesta rutiinista poikkeavaa. Tulipa nähtyä roiton karkotuskin kesken kireimpien pakkasten. Käytössä oli vielä perinteiset menetelmät hakkuussa pokasahoin ja justeerein sekä lähikuljetuksessa hevosajona uittoväylän varteen. Työnjohtoa lukuun ottamatta ei ollut vakinaista työvoimaa. Hevosmiehet ja heidän hankkimansa hakkurit ympäristöstä ja lähipitäjistä olivat pysyvimminkin samalla savotalla talvikauden. Mutta irtojätkää tuli ja jätkää meni talven hakkuuaikana työmaalta toiselle hakien parempia palstoja, tai muuten keplotellen ja onneaan korttipeleissä etsien.

Elettiin sotien jälkeistä aikaa, tarkemmin sanottuna vuotta 1947. Rauhanehdoissa Suomi oli menettänyt huomattavan osan pinta-alastaan Karjalassa, Sallassa ja koko Petsamon. Näiltä alueilta oli evakuoitu noin 400 000 henkeä muualle Suomeen. Lappikin sai heistä osansa. Tänne perustettiin asutustiloja. Etelämpänä olevista tiloista lohkottiin evakoille, sotainvalideille ja muille sodasta kärsineille uusia asuinpaikkoja. Saksalaiset olivat Lapista vetäytyessään hävittäneet lähes kaiken. Samaan aikaan oli maksettavana jättiläismäiset sotakorvaukset. Tarvittiin myös valuuttaa. Mistäpä sitä tähän kaikkeen suomalaiset saivat muualta kuin metsistään?

Oli käynnissä valtaisa jälleenrakennus, uusien asuntojen ja muiden rakenteiden pystytys. Lapissa sen oma väki ei riittänyt alkuunkaan selviytymään jälleenrakentamisesta. Oli tarvittu kirvesmiehiä ja muita rakennusalan ammattilaisia ulkopuolelta. Tänne tuli kunnan kirvesmiehiä etenkin Pohjanmaalta. Siellähän asui ja asuu edelleenkin tunnetusti toimeliasta ja yritteliästä väkeä. Tulijoissa oli myös kaiken maailman onnenonkijoita, roikaleita. Sodankylä oli perusteellisesti hävitetty 1944. Vain viisi asuinrakennusta ja molemmat kir-

kot, Vuonna 1689 pystytetty vanha puukirkko sekä 1859 rakennettu kivikirkko, olivat säästyneet tuholta. Vimpelistä tuli Sodankylään joukko päteviä kirvesmiehiä ja sirkkelisahureita. Heidän ansiostaan kirkonkylä sai muun muassa ”kolmannen kirkkonsa”. He rakensivat paloaseman letkunkuivaustorneineen kirkkojen läheisyyteen. Siitäkös kyläläiset saivat aiheen kutsua uutta paloasemaa nimenomaan letkutornin ansiosta Vimpelin kirkoksi.

Kaikkeen rakentamiseen, sotakorvauksiin ja valuutan hankintaan tarvittiin suunnattomat määrät puuta, pääasiassa järeätä mäntyä sahatavaraksi. Sitä löytyi muun Suomen ohella myös Lapin laajoista, osin koskemattomista valtion metsistä lukuisten uittoväylien varsilta. Metsähallituksella valtion maiden haltijana ja käyttäjänä ei Lapis- sa noihin aikoihin ollut vielä sanottavasti omaa puunhankintatoimintaa. Niinpä vanha malli jatkui. Puutavarayhtiöt ostivat puut pystyyn, hakkasivat ja kuljettivat ne uittoväylien varteen. Uittoyhdistykset hoitivat kaukokuljetukset sahoille ja tehtaille. Suurimpien yhtiöiden, Kemi Oy:n ja Veitsiluoto Oy:n lisäksi täällä toimi lukuisia muita yhtiöitä ja yrittäjiä sahatavaran tuottajina. Kemi-yhtiö vanhimpana tunnettiin jo kuuluisan metsäpääällikkö (1893–1914) Hugo Richard Sandbergin, ”Iso-Samperin” ajoilta Lapin leivän isänä.

Sattasjoki oli yksi hyvä uittojoki, jonka varrella oli laajoja lähes koskemattomia männikkökankaita jos myös harvahkoja kuusi-koivusekametsiä. Siihen yhtyy Rajalan Koskenkylän tienoilla kaksi mainittavaa sivuhaaraa, Saittajoki etelästä ja Soasjoki pohjoisesta. Jossakin Rajalan kylän suunnalla lienee aikaisemmin 1900-luvun alussa hakanut valtion mailta vain Yttersfors-yhtiö. Sinne Kemi-yhtiö sai puuhuutokaupoissa jalansijan kohta sotien jälkeen.

Sattasjoki lähes 60 kilometriä pitkänä Kitisen sivujokena saa alkunsa Pomokairan sydäimestä Petäjäselän ja Nuokkioselän itälaitelta. Vetensä se purkaa Kitiseen Sattasen kylän yläpuolella, noin kymmenen kilometriä Sodankylän kirkonkylästä pohjoiseen. Joesta voi vielä tänä päivänäkin sanoa, että se on todellinen erämaajoki. Rajalan kylän yläpuolella jokivarressa ei ollut silloin, eikä ole tänäkään

päivänä vakituista asutusta. Se on ollut ja lienee nykyäänkin hyvä kalajoki, vaikka onkin hakkuutoiminnan seurauksena saavutettavissa autolla niin kaakon kuin luoteen suunnalta.

Kemiyhtiö ryhtyi ostamaan leimikoita heti sodan jälkeen Sattasjoen pohjoispuolelta Kulta-Pahtavaaran etelän puolelta. Yhtiö rakensi pääpirtin silloin käyttämänsä mallin mukaisesti Töyrylän törmälle nelostien ja Rajalan kylän puolivälin tienoille. Seinät tehtiin sahatuista viiden tai kuuden tuuman paksuisista parruista. Näin rakennettuja kämppiä kutsuttiinkin parrukämpiksi. Parrujen väliin pantiin tiivisteeksi niin sanottua Rauma-tilkettä. Se oli sentin parin paksuisista jokseenkin parrun levyistä huokoista harmaata nauhaa. Parrut oli pultattu toisiinsa ja lisäksi seinät oli tuettu pystyparruilla. Tällaisen rakennustekniikan käytön syy oli siinä, että tällä tavalla kämpän pystyttäminen kävi nopeammin kuin hirsistä varaamalla rakentaminen. Piti saada pian puukauppojen jälkeen pirtit ja kämpät pystyyn ja hakuu-työt käyntiin.

Hiihtelin syystalven hiljaisessa harmaudessa hiihtohuopakengät jaloissa kannantaussitein varustetuilla metsäsuksilla hevostietä pitkin kohti Rajalan kylää. – Nuo samaiset kippurakärkiset lyhytvartiset huopakengät olivat yksi ratkaiseva suomalaisten keino selviytyä talvisodan ankarissa pakkasissa ja hiihtäen tehdyissä yllätysiskuissa vihollisen kylkeen. – Olin saanut Kemiyhtiön Sodankylän piiripäälliköltä, inspehtooriksi tituleeratulta ja jätkien ”Hilkku Tuoviseksi” kutsumalta August Tuoviselta harjoittelupaikan Sattasvaaran savotalle talvikaudeksi 1947–1948. Tuovisen perhe oli hyvä tuttu jo niiltä ajoilta, jolloin perheemme muutti isän työpaikan mukaan Sodankylään vuonna 1929. Tuovinen oli aikoinaan tukenut myös isääni asutokysymyksissä ja paikkakuntaan ja sen ihmisiin tutustumisessa sekä myös innostanut maalintujen metsästyksen.

Olin tullut linja-autolla Sattasen kylään. Rajalaan ei noihin aikoihin ollut autotietä. Se valmistui vasta vuonna 1954. Ainoa keino oli jatkaa hiihtäen kohti Rajalaa Töyrylän pääpirtille. Matkaa sinne oli reilut puolitoista penikulmaa. Jos olisi ollut hyvää tuuria, olisin

voinut laittaa reppuni ja varusteeni huoltohevoson mukana pirtille. Sellaista tilaisuutta ei vain sattunut. Ei reppuni mitenkään kovin painava ollut, kun ei tarvinnut mitään eväitä varustaa mukaan. Sisältönä olivat vain vaihtovaatteet, ylimääräinen lämmin villapaita ja lapaset sekä lämpimät mustat koirakintaat. Pomppa kulki repun katolla.

Hiihtäessäni nautin paitsi hyvästä suksikelistä myös ajatuksesta, että nyt ainakin tiedän mitä teen edessä olevan talven aikana. Yliopistoon pääsyäni oli tyssännyt puuttuviin harjoittelupisteisiin. Anomukseni päästä vapaaehtoisena suorittamaan asevelvollisuutta ennen varsinaista palvelukseen astumisaikaa oli myös hylätty myöhästyneenä. Nyt oli edessä savottaelämä. Ei se minulle aivan outoa ollut. Olinhan vuosien saatossa isäni mukana hänen tarkastusmatkoillaan ja omina kokemuksinani leimaus- ynnä muissa tehtävissä nähnyt minkälaista on sen ajan savotoissa. Nyt pääsen itse siihen sisälle.

– Mutta mikä tulee olemaan tehtäväni?

– Menet sinne työnjohtoa avustamaan. Näin Tuovinen oli evästännyt savotalle lähtijää.

– No aikapa sen näyttää kunhan se ei vain ole tyhjän tekemistä, näin kävivät mietiskelyni hiihtomatalla.

– Kukahan siellä on työnjohtajana? Ja millainen mies se mahtaa olla? Onkohan se kuinkakin tärkeänoloinen? Ja ketä kaikkia muita siellä mahtaa olla? Tunnenkohan ketään ennestään? Tuskinpa.

Pääpirtillä olivat majoitettuna työnjohtaja ja kasööri. Heillä oli oma huone, joka toimi myös savotan konttorina. Käynti ulkoa sinne oli karhukopiksi kutsutun isomman huoneen kautta. Täällä asustivat mittaporukka merkkimiehiä lukuun ottamatta, palstan antaja, lansirsimiesten pää ja valtion hakkuuvalvoja sekä talonmies. Keittiöstä karhukoppiin, jossa pirtillä asuvien ruokailu tapahtui, oli ”elämänluukku”. Siitä ruoka kannettiin pöytään ja siitä jokainen sai myös noutaa kahvinsa ja muut haluamansa välipalat. Käynti keittiöstä karhukoppiin kävi vain tuulikaappina ja kylmänä ruokien säilytystilana toimivan eteisen kautta. Emäntien huone oli vaatimaton keittiön takana oleva pieni kamari, oikeastaan vain koppero, kutukopiksikin

kutsuttu tila. Sinne ei miehillä ollut kirjoittamattoman lain ja yleisesti noudatetun käytännön mukaan mitään asiaa. Konttorista oli ovi viereiseen huoneeseen, jossa savotalla vierailevat herrat majailivat. Sinne oli myös oma sisäänkäynti. Työnjohto kulki karhukoppiin jottavan tuulikaapin kautta.

Erillistä kuivaushuonetta ei ainakaan pääpirtillä ollut. Lämmönlähteenä karhukopissa oli tynnyrinpuolikkaasta halkaistu valurautakannella varustettu kamiina. Se lämpeni hetkessä niin, että pian peltinen savutorvi alkoi hehkua punaisena. Kastuneet kampeet ripustettiin kamiinan yläpuolella oleviin nauloihin. Kumma vain, ainakaan Töyrylässä ei kertomanani talvena kertaakaan aiheutunut tulipalon vaaraa siitä, että jokin ripustettu vaate tai jalkine olisi pudonnut kamiinan päälle, tai että savutorvi ankaran eltaamisen takia olisi sytyttänyt tulipalon. Töyrylässä tuo kamiina tuli näyttelemään hyvin keskeistä osaa roiton karkotuksessa kovimman pakkasjakson aikana.

Sängyt pääpirtillä olivat kaksikerroksisia laudoista naulattuja vain kuusikymmentä senttiä leveitä puulavereita. Yhtiön puolesta niihin kuului olkipatja, huopa ja tyyny. Minun peskanani oli onneksi alapeti. Käytetystä lämmönlähteestä johtuen yläpetillä oli mahdotoman kuuma silloin kun kamiinassa oli tuli. Ja melkein ainahan siinä olikin tuli. Jos tuli sammui, tuli kohta kylmä, sillä kamiinassa ei ollut minkäänlaista lämpöä varaavaa massaa. Alapetillä oli sopiva lämpö ja jos alkoi tulla vilu, oli mahdollisuus vetää lisähuopa niskaan.

Savotalla toimittiin perinteisellä tavalla. Hevosvarsitiet oli suunniteltu ja kuokittu etukäteen sulan maan aikana. Samoin leimikko oli palstottu työnjohdon toimesta. Hakkuu eteni tiettyssä järjestyksessä palstanantajan osoituksen mukaan. Hakkurit saattoivat jopa taktikoida saadakseen annonrajasta hyväpuustoisien palstan. Hevosmies ja hänellä tavallisimmin kaksi hakkuria muodostivat työporukan (met-suri nimi tuli käyttöön vasta myöhemmin hakkuutyövoiman vakinaistamisen myötä) . Tilitys tapahtui uittolanssissa mitatun kunkin hevosmiehen ajaman puumäärän perusteella. Tienestit jaettiin tilityksessä sen mukaan kuin hevosmies oli hakkuriensa kanssa sopinut.

Tuon ajan savotoilla oli paljon väkeä. Hevosmiehet hakkureineen ja muut varsinaiset työntekijät eivät asuneet pääpirtillä vaan joko samassa kartanossa olevassa, tai eri puolilla hakkuualueita olevissa sivukämpissä. Aputöissä tarvittiin vesimiehiä varsiteiden jäädytykseen, ”tieinsinöörejä”, eli kuokkamiehiä pitämään tien raiteet kunnossa sekä multamiehiä laittamaan maata myötämäkiin jarruttamaan rekien liikaa vauhtia.

Sattasvaaran työmaan työnjohtajana toimi Tsornoimaisteri, oikealta nimeltään Erkki Aikio. Hän oli piirteiltään kuivahkon tumma, jäntevän oloinen normaalikokoinen sodankyläläinen pitkän linjan työnjohtaja. Hän oli kaikin puolin asiallinen ukkoherra ja arvostettu työnjohtaja. Mistä lienee korkonimensä saanutkin: tsornoi tarkoitti mustaa tai tummaa, mutta tuo maisteri-lisä, mistä hän sen oli saanut, sitä en tiennyt, mutta sillä ei ollut ainakaan kielteistä merkitystä.

Kasöörinä oli Turun puolesta kotoisin oleva Timo Pohjola, invalidimies. Hänellä oli puujalka. Vammastaan ja proteesistaan huolimatta hän oli innokas hiihtämään. Kävimme yhdessä laskeskelemassa varsin jyrkkärinteisellä, lähes paljaslakisella Sattasvaaralla. Hän oli tarkka kasööri ja hoiti tunnollisesti tehtävänsä. Tämä myönteisesti elämään suhtautuva invalidi löysi savotalla ollessaan vaimokseen nätin tyttären naapurina olleesta Harakkamellan talosta.

Minä tulin kuulumaan mittaporukkaan. Sen tehtävänä oli mitata jokaisen hevostiehen lanssiin ajamat tukit ja pinotavara sekä työpalkkojen tilitystä että luovutusmittaa, eli Metsähallituksen ja ostajana toimivan Kemi Oy:n kauppaa varten. Mittasakin päänä toimi saksimies, jonka vastuulla oli mittatulosten oikeellisuus. Hänen nimeään en valitettavasti muista. Hän mittasi tukkien paksuuden mittasaksilla ja pituuden ketjulla, jossa messinkilaput osoittivat jalkamittoja. Ketjun tyvipäätä pitelevää miestä kutsuttiin Kylmäkalleksi. Hän oli tuona talvena Tannereetin, Fredrik Aikion poika Pentti Kersilöstä. Hän toimi myöhemmin postiauton kuljettajana. Mittasakkiin kuuluivat vielä kaksi merkkimiestä, joista toisen tehtävänä oli lyödä tukkien päihin ostajayhtiön merkki ja toisen tuli kirveellä veistää tukin tyvipäähän ostajayhtiön uittomerkki. Se oli Kemiyhtiöllä X-kirjaimen

muotoinen. Heidän työhönsä kuului myös lapioida sateen tai tuiskun jälkeen puiden päät mittausta varten näkyviin.

Oma tehtäväni mittaporukassa oli toimia ylösottajana. Toisin sanoen minun tuli kirjata tukkimittakirjoihin kunkin hevosmiehen kohdalle saksimiehen huutamat mittatiedot asianmukaisesti sarakkeisiin tukkimiehen kirjanpidolla. Samoin tuli kirjata saksimiehen mittamien pinojen mitat pinomittakirjaan. Töyrylän pirtiltä jokilanssiin oli matkaa nelisen kilometriä. Tuo matka tehtiin suksilla aamuin illoin. Aamuhämärissä pakkaskirskuvalla ladulla ei saanut pitää liian kiirettä. Tehtävässä ei olisi tarennut hiostuneena. Lämmin lammasnahkavuorinen pomppu sekä koirakintaat kulkivat mennessä repun katolla. Käsiäni lämmittävät komeat koirakintaat herättivät jopa kauteutta muun muassa saksimiehen ilmeistä päätellen. Tuona talvena oli kovia pakkasia. Yhtenä pakkasjaksona, joka kesti muutaman viikon, lämpömittari pysytteli neljäkymmenen miinusasteen tienoilla. Työpäivän puolimaissa käytiin kahvilla – Ruotsista jopattua – noin kilometrin päässä olevassa Riipin mökissä. Emännän paistamat hyvät munkit lämmittivät kummasti kahvin kera.

Palstan tultua ajetuksi loppuun tehtäviini kuului myös laskea mitatuloiset ja antaa ne kasöörille tilitystä varten. Apuvälineenä mittalistoja laskiessa oli mekaaninen laskukone, ns. piikkisika. Siinä numerot asetettiin pienillä vivuilla ja kammesta kiertämällä laskettiin yhteen tai suoritettiin kertolasku. Se oli kätevä ja yksinkertainen kone siihen aikaan. – Joskus kämpällä innostuttiin käymään kilpaa siitä kuka ehtii pyörittää eniten kierroksia tietyssä ajassa. – Karhukoppin pöydän sivulla oli vakituinen paikkani, jossa iltaisin laskeskelin listoja.

Pääpirtillä samoin kuin sivukämpilläkin oli jo tuohon aikaan täydellinen muonitus. Töyrylän pääemäntänä oli jo useampia vuosia työmailla toiminut vanhemman puoleinen tomera ja kovaa jöötä pitänyt kookas nainen. Hänen apunaan oli nuori ikäiseni pieni ja vilkas Sodankylän tyttö. Hän taisi joskus katsella minua vähän pitempään kuin minä häntä. Saattoipa välilläimme syntyä jotain nuoruuden hurmaa. Pirtin väki muodosti ruokakunnan. Emäntä hoiti

ruokatarpeiden tilaukset muonittajalta ja piti kirjaa ruokailijoista ja heidän aterioistaan. Ruokakunnan isännäksi oli valittu joku pirtin miehistä. Hänen tehtäviinsä kuului laskea parin viikon välein ruokakunnan kulut ja periä ne jokaiselta ruokailleelta emännän kirjanpidon mukaan. Emännille ja ruokakunnan isännälle ruoka kuului luontaisetuina.

Sattasvaaran työmaata muonitti ja huolsi H.I. Mannermaan liike Sodankylästä. Savotalla oli kauppa, jota hoiti Pohjanmaalta Sodankylään jälleenrakennusaikana tullut Frans Iisak Tekoniemi. Hoitaessaan tomerasti savotan huollon hän tuli varmaan näkemään muun muassa jalkineiden ja muiden nahkatuotteiden tarpeen. Niinpä hän perusti pian Sodankylään oman jalkine- ja nahkatuotteiden liikkeen, Tekoniemen Kenkäkaupan.

Elämän meno pirtillä ja työmaalla oli jokseenkin yksitoikkoista. Päivästä toiseen toistui samat rutiinit. Kemi-yhtiö Tuovisen ja Aikion kautta piti tiukkaa järjestystä. Yhtiön kämpillä oli ankara alkoholin käyttökielto eikä sitä kyseisen talven aikana ainakaan Töyrylässä rikkottu. Tuohon yksitoikkoisuuteen ja viinan käyttöön tehtiin kuitenkin talven aikana yksi poikkeus.

Työnjohtaja Tsornoimaisteri täytti viisikymmentä vuotta eräänä helmikuun lauantaipäivänä. Se oli tavanmukainen työpäivä, eli lau-antaina palattiin pirtille aikaisemmin kuin muina päivinä. Ei siksi, että olisi lähdetty kotiin. Savotalla pysyttiin viikkotolkulla, ehkä ker-
ran kuussa käytiin kotona ”paidan vaihdossa”. Mutta sauna odotti. Sinne painuttiin heti metsästä ja lanskista tultua. Tänä merkkipäivänä emännät olivat loihdineet tavallista monipuolisemman herkullisen juhla-aterian saunan päälle. Yhtiö halusi tällä tavalla muistaa pätevää työnjohtajaa ja hänen apulaisiaan. Piiripäällikkö August Tuovinen oli antanut tästä ohjeet sekä päivänsankarille luvan hankkia paikalle myös miestä väkevämpää sekä haitarinsoittajan viihdyttämään iltaa.

Ilta vanheni raataillessa. Pieni sakki pelasi korttia. Osa vain lepuutteli jäseniään loikomalla petillään nauttien hanurin sävelistä. Tanssia ei voinut edes panna pystyyn, oli vain kaksi naista kämpällä

eikä tilaa ollut missään. Hehkuva kamiina keskellä karhukoppia oli oma vaarasta varoittava tekijä.

– Lyökö kukaan kanssani vetoa, että minä yhdellä kumoamisella tyhjennän viijenkymmenen gramman kamferitippapullon sisällön? Näin uhoili muuan nuori lansiruoka johonkin aikaan illasta.

– Hulluko sie olet! Siinä voi mennä henki! Älä rupia sellaiseen! kuului jonkun vanhemman suusta.

– Antaa pojan kokeilla! Minä lyön vetoa, ettei se onnistu, yhdellä kumoamisella pullollinen kamferia! Ei varmasti! haastoi yksi mittaporukan miehistä.

Nuori uhoaja ei aikaillut. Pyysi kasööriltä lääkekaapista täysinäisen kamferitippapullon. Sai sen, kiersi korkin auki ja tosiaan kumosi yhdellä kertaa koko pullollisen. Hän kyllä voitti vedon, mikä se oli, en muista, mutta sammui kyllä saman tien peskalleen, jolla hän istui kumotessaan kamferitippapullollisen. Osalle meistä taisi tulla hätä ja joku arvelikin

– Kuolikohan tuo?

Timo meni tutkimaan hengittääkö tippoja nauttinut. Häntä varmaan huoletti kun oli antanut pojalle lääkekaapista kamferipullon.

– Hengittää se.

Ei kuollut, mutta eipä häirinnyt uhoamisellaankaan. Nukkui pitkälle sunnuntaiamuun ja oli maanantaina töissä ihan niin kuin ennenkin.

Lanssimiesten päänä toimi vanha eläkkeellä oleva poliisikonstaapeli Kustaa Musikka. Hän oli mies paikallaan pitämään jöötä ja järjestystä lansiruokissa. Ikä hänellä lienee lähennellyt seitsemääkymmentä, mutta joka päivä hän hiihteli lansiin ja siellä vielä päivän mittaan useita kilometrejä. Hänellä oli sama pulma kuin nuoremmillakin. Piti varoa joelle mennessä, ettei saata itseään hikeen, jolloin vilustumisen vaara päivän mittaan vaani jokaista.

Muutamana kovana pakkaspäivänä Musikka hiihteli saksimiehen luo. Tämä kun oli koko lansiruokan pomo. Tälle hän ilmoitti

– Minua vilustaa niin perkeleesti, lähen kesken päivän kämpille.

– No parasta se varmaan niin on, tuumasi saksimies.

Palasimme totuttuun tapaan hämärissä pirtille. Kustaa Musikka oli asettanut karhukopissa kaksi pitkää penkkiä rinnakkain aivan kamiinan viereen. Lähellä oli myös iso kasa puolimetrisiä halkoja. Kamiina ja savutorvi hehkuivat punaisina. Kämpä oli hirmuisen kuuma. Musikka oli aloittanut kamiinan lämmittämisen heti palattuun pirtille. Talonmies tavallisesti piti huolen lämmityksestä, mutta nyt Musikalla oli mielessään oma reseptinsä. Hän oli vetänyt lammasnahkaisen puoliturkin ylleen, pannut vinkkeli-, eli huopatossut jalkoihinsa ja karvalakin yksikerroin päähänsä. Siinä hän makoili lämmössä, jossa alaston olisi helposti polttanut itsensä.

Sinä yönä ei juuri kukaan osannut nukkua kuumassa kämpässä. Alapetilläkin hiki virtasi ilman huopaa. Musikka eltasi koko yön. Aamulla hän kömpi penkiltään ylös muiden tahdissa ja totesi

– Nyt minä oon taas terve, lähen lansiin. Karkotin tuon pirun roiton vanhoilla keinoillani.

Mieleeni on jäänyt tuolta talvelta eräs toinen lauantai. Oli aivan tavallinen työpäivä. Kuulas kireä pakkaspäivä. Olin kai tullut ehkä tuntia ennen toisia kämpille, sillä aikomukseni oli sinä viikonvaihteena käydä kotona. Ruoka ei ollutkaan vielä valmiina. Niinpä en tainnut panna suuhuni mitään päivällä Riipissä nautitun munkkikahvin jälkeen. Läksin hiihtelemään kohti nelostietä. Keli oli hyvä, sillä päivä oli sen verran lämmennyt, ettei enää ollut ihan kirskuva keli. Mieli oli kevyt eikä rauhaani häirinnyt mikään sivullinen ääni. Ei ollut muita kulkijoita. Muutaman lähipuista karkonneen teeren ropistelu varisti kuuraa puun oksilta paetessaan rauhansa häiritsejää. Jossakin korppi raakkui kutsuessaan kavereitaan löytämälleen raadolle.

Nelostielle saavuttuani jatkoin hiihtäen maantien laitaa kohti kirkonkylää. Toivoin, että takaani tulisi joku vuoroauto, joka ottaisi minut kyytiinsä kirkolle. Ei vain kuulunut. Jatkoin väsynein jaloin. Auratun tien laidalla oli kyllä helppo hiihtää. Repussakaan ei ollut liikaa painoa, vain pyykkiin meneviä likaisia alusvaatteita ja muu-

tama sukkapari. Kulku kävi kuitenkin raskaammaksi. Nälkä alkoi verottaa voimiani ja pani miettimään

– Mitenkähän jaksan kotiin asti. Olen työpäivän päälle hiihtänyt jo runsaat parikymmentä kilometriä ja vielä pitäisi selvitä lopusta viidestä kilometristä. Tuntuu, että voimat loppuvat siihen paikkaan.

Tulin tien vasemmalla puolella olevan Sallan Matin, eli Lampelan Matin talon kohdalle. Rohkaisten itseni päätin poiketa taloon levähtämään ajatellen, että ehkäpä emännältä saan rieskapalasen ja jaksan sitten jatkaa matkaani. Noihin aikoihin ei ollut mitenkään erikoista, jos joku kulkija poikkesi matkan varrelle sattuneeseen taloon milloin minkin asian takia. Nousin suksiltani ja jätin ne porraspieleen. Ko-puttelin oveen ja pirtistä kuului emännän ääni

– Sisään.

Kerroin kuka olen ja miksi poikkesin, vaikka matkaa kotiini kirkolle ei ollut kuin viitisen kilometriä.

– Mahtaisiko emännällä olla vaikkapa rieskaa ja maitoa? Niillä varmaan jaksaisin kotiin asti.

– Jo toki meiltä löytyy apu väsyneelle. Istu tuohon pöyvän ääreen. Minä tuon siihen rieskaa ja vähän muuta palanpainiketta.

Emäntä kantoi pöytään aamupäivällä leipomansa rieskan paloja, kirnuvoita, maitoa ja mikä parasta, oikeata viiliä puupunkassa. Hiukkaa torjumaan hän toi vielä suolattua harria. Jo kelpasi. Tuntui kuin olisin tullut paratiisiin. Niin hyviltä nuo voimani palauttavat antimet maistuivat. Syötyäni osasin vain kiittää ja tarjota maksua ruuasta, mutta sitä hän ei suostunut ottamaan. Toivotti vain hyvää loppumatkaa.

Talven selkä taittui ja ajot päättyivät hyvissä ajoin maaliskuussa, kuten savottojen silloiseen vuosirytmiiin kuului. Puutavarat rannassa tulivat mitatuiksi. Yhtiön sekä Uittoyhdistyksen kontrollimittarit eivät olleet löytäneet liian suuria poikkeamia savotan ja heidän mittaustensa välillä. Hevosmiehet hevosineen takareki etureen päälle nurinpäin nostettuna läksivät kotikonnuilleen. Vain muutamia kulkusmiehiä jäi savotalle norkoilemaan ”nokatavaran”, eli tukkien latvuksista ker-

tyneen kaksimetrisen pinotavaran parkkausta. Uittosäännön mukaan kuoripäällistä pinotavaraa ei saanut panna uittoon. Pirtiltä häipyivät kaikki muut asukkaat. Vain työnjohtaja, kasööri, vanhempi pääemäntä ja talonmies jäivät lisäksi Töyrylään. Minun tehtäväni oli laatia mittalistojen yhteenvedot puiden luovutusta ja kauppaa varten. Se työ vei pari viikkoa. Sitten minäkin läksin savotalta. Tsornoimaisteri toivotti tervetuloa takaisin uittotöihin niiden alettua.

Tukkien mittaus jäälanssissa 1936. Samalla systeemillä toimittiin Kemi Oy:n työmaalla Töyrylässä vuonna 1948–1949. Kuvassa vasemmalta: "kylmän pään, eli mittaketjun tyvipään mittamies. kaksi seuraavaa ovat merkkimiehiä, neljäs mies on saksimies, mittaporukan pomo ja laitimmaisena oikealla ylösottaja. Kuva Eino Vainion albumista.